

СИСТЕМ СЛОЖЕНИХ ФИНАЛНИХ ВЕЗНИКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Апстракт: У раду смо на функционалностилски разнородном корпусу текстова, који обухвата период од краја XIX вијека до савременог тренутка, примјеном структурно-семантичке методе и методе функционалностилске дистрибуције, анализирали сложене везнике финалне семантике. На основу творбеног модела, односно модела компоновања сложених везника издвојили смо сљедеће типове сложених финалних везника, и то: 1) сложени финални везници формиран преко замјеничких прилога (зато да, стога да), 2) сложени финални везници формиран преко прилошких израза (замјеничког и синтагматског типа: ради тога да, зарад(у)/ поради тога да; с циљем/ у циљу да, с намјером да, с надом да, са жељом да, у сврху да / са сврхом да), 3) сложени финални везници формиран преко анафорски употријебљене релативне замјенице што (у циљу чега). Сложени везници финалне семантике присутни су у свим функционалним стиловима српског језика, али су најраспрострањенији у научном и публицистичком стилу. Најфреквентнији међу њима јесте сложени везник намјером да. У свим функционалним стиловима знатно је већа заступљеност сложених везника формираних преко синтагматских прилошких израза од сложених везника творених преко замјеничких прилога или прилошких израза. Изузетно је скроман репертоар сложених финалних везника у административно-правном функционалном стилу.

Кључне ријечи: сложени везници финалне семантике, функционалностилска дистрибуција, замјенички прилози и прилошки изрази, зависна финална клауза

0. Увод

Опште је познато да категорија финалности спада у ред категорија које припадају категоријалном комплексу каузалности. Финална су значења изведена из условних, а посредно и из узрочних. Комплексност финалних значења огледа се у присуству свих компонената узрочно-последичног односа и компоненте хтијења, која овај тип значења преводи у категорију модалности, тачније у категорију објективне модалности остварену кроз опозицију реалност/иреалност (Пипер 2005: 803–805).

¹ veselinaso@gmail.com

² Рад је урађен у оквиру пројекта 178014 *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство за науку, технологију и развој Републике Србије.

Будући да финално значење спада у ред апстрактнијих и сложеніјих значења, инвентар средстава за његово изражавање скромнији је у поређењу са бројем средстава за исказивање простијих семантичких категорија — више је облика који поред тог значења имају истовремено и друга³. Изван просте реченице, у којој финална (циљна) значења могу бити исказана приједлошко-падежним конструкцијама, прилозима или прилошким изразима, инфинитивним конструкцијама и конструкцијама са декомпонованим предикатом, „као и другим, мање граматикализованим, а више лексикализованим средствима“⁴, овај тип значења у српском језику изражава се и посебним типом зависносложених реченица.

У реченичном комплексу са зависном финалном клаузом предикацијом надређене клаузе представљена је радња која се реализује с намјером досезања циља формулисаног зависном клаузом (Ковачевић 1998: 85). Намјерним се реченицама исказује таква каузалност⁵ у којој је једна од корелативних ситуација могући резултат друге. Надређеном клаузом исказује се предуслов (претпоставка) који обезбјеђује и омогућује очекивани резултат (посљедицу), док се зависном финалном клаузом изражава стимуланс, потицај, мотив и могући резултат који се, дакле, очекује, претпоставља, предвиђа или прижељкује (Вукојевић 2008: 92–93).

Зависна финална клауза у структуру зависносложене реченице, сем простим (једнолексемским) везницима, може бити уведена и помоћу сложеніх везника финалне семантике (*ради тога да, с циљем/ у циљу да, с намјером/ у намјери да* и сл.), који су настали као резултат потребе за једнозначном, и семантички што прецизнијом, интерпретацијом типа релације између главне и зависне клаузе и који су стога првенствено одлика специјалних функционалних стилова српског стандардног језика. Ова чињеница, изузев у посебним научним радовима, готово по правилу остаје незабиљежена у сербокроатистичкој граматичкој литератури.

На основу прегледане старије и новије сербокроатистичке граматичке литературе можемо констатовати (поред неуједначености спискова

³ Више о овоме в. Пипер 2005: 805.

⁴ У српском језику се на нивоу просте реченице циљно значење врло често исказује лескичким средствима, тј. „речима које значе циљ или имају неко блиско значење. У зависности од конкретне лексеме која изражава циљ, лескичког састава и синтаксичког склопа читаве реченице такве реченице могу бити трансформисане у реченице са граматичким изразом циљног значења (нпр. предлошко-падежном конструкцијом)“ (Пипер 2005: 810).

⁵ Каузалност финалног типа одликује хипотетичност — намјерне реченице маркиране су одсуством информације о реализацији жељеног или очекиваног резултата.

везника финалне семантике) да се сложени везници готово и не помињу⁶, изузев у граматици аутора Силић & Прањковић (2005: 379), гдје се у оквиру поглавља посвећеног функционалним стиловима међу одликама „административно-пословног“ стила помињу и експлицитна везничка средства *с намјером да, са сврхом да, са циљем да*. Када је у питању научна литература, о сложеним везницима финалне семантике најисцрпније информације налазимо у раду М. Ковачевића — *Финалне и конструкције намјене* (Ковачевић 1998: 83–109). Што се тиче пописа сложених везника и везничких скупина (на темељу граматичке и научне серброкroatистичке литературе), незаобилазан је у том смислу и рад Л. Вукојевића и Л. Худечек (2007).

У одговору на питање у вези са разлозима постанка сложених везника финалне семантике, ваљало би најприје поћи од у научној литератури већ истакнуте чињенице да није увијек могуће утврдити из перспективе саме форме зависне клаузе (тип везника и предикат у потенцијалу) да ли је у питању клауза финалне семантике уколико се у анализу као равноправна не укључи и надређена клауза, чија семантичка вриједност може бити инкомпатибилна финалној семантици зависне клаузе (в. Ковачевић 1998: 102).

Врло често се зависне реченице уведене поливалентним хипотаксичким везником *да* могу интерпретирати и као изричне и као намјерне⁷. У оквиру поглавља у којем, на темељу опширне анализе мноштва примјера, прецизно наводи услове разликовања разграничења посљедичних и намјерних реченица, Вукојевић узгредно закључује да употреба презента у појединим реченичним контекстима доводи до проблема синтаксичке хомонимије,

⁶ Једно од питања које аутори Л. Вукојевић и Л. Худечек (2007: 298–299) постављају у вези са сложеним везницима јесте и питање може ли негација бити обликотворна компонента сложеног везника. Насупрот Кортмановом мишљењу које у раду наводе да „negacija ne može biti sastavnicom 'idealnog subordinatora'“, аутори постављају питање због чега партикуле могу бити структурне компоненте сложених везника, а негација то не може, те како оне граматике које немају везник *не ли* биљеже везнике који се појављује у реченицама типа (*Сатима је чекао не би ли је видео*). Аутори Вукојевић & Худечек (2007: 299) сматрају да би се кад је ријеч о датом намјерном везнику, уколико се не одступи од тврдње о непромјенљивости везника, могао успоставити четворочлани низ: *не бих ли, не би ли, не бисмо ли, не бисте ли*. Коментаришући спискове намјерних везника који се могу наћи у серброкroatистичким граматицама и посебним научним радовима, Л. Вукојевић каже: „Kako је могуће да се промјенљива јединица *bi-* shvati као dio vezničke skupine? Ne bi li onda i druge oblike te јединице trebalo shvatiti као dijelove složenih јединица i tako добити veznike *da bismo, da бисте, како би, како бисмо, како бисте, еда би, еда бисмо, еда бисте, не би ли, не бисмо ли, не бисте ли* itd.“ (Вукојевић 2008: 95).

⁷ Намјерне реченице никада не могу бити, за разлику од изричних, допуна транзитивних глагола којима је исказана предикација главне клаузе, тј. никада се намјерне не могу поистовијетити с објекатским реченицама (Вукојевић 2008: 93, напомена 60).

те да је у таквим случајевима могућа двојака семантичка интерпретација — изрична (нпр. *Виче [то] да га чују*) и финална (нпр. *Виче [зато] да га чују*). Тек употреба потенцијала у наведеним реченицама обезбјеђује (једнозначно) финалну интерпретацију реченице *Виче да би га чули*. Аутор, такође, констатује да избор између презента и потенцијала у намјерним реченицама није слободан (могућ) у свим контекстима, што је најчешће посљедица семантике глагола којим је реализована управна предикација.

Радовановић (1977: 81) у својој студији *Именица у функцији кондензатора*, образлажући поступак, односно начин презентације реконструисане семантичке базе језичких исказа у којима девербативна именица функционише као кондензатор интенционалног реченичног значења (намјера, циљ, сврха или сл.), истиче да готово редовно и досљедно избјегава дубинску семантичку интерпретацију типа *Da + V* без потенцијала у предикату чак и у оним случајевима гдје би она била сасвим адекватна. Разлог томе јесте одсуство везничке дистанце према семантичкој бази с допунским клаузама и познате везничке недистинктивности у том смислу. Када су семантичке интерпретације на граници интенционалних и допунских рјешења, као на примјер у случају конструкција типа *за + N_{Dev(Acc)}* и *на + N_{Dev(Loc)}*, аутор се одређује за, како сам каже, најприкладније везничко рјешење *с циљем да*, које је „и иначе могуће реконструисати у свим интеренцијалним ситуацијама“ (Исто, 82).

И С. Павловић (2009: 280) у својој студији старосрпској зависној реченици, позивајући се на Вауега, говори о родности интенционалне и волунтативне хипотаксе⁸. Он, такође, истиче чињеницу да је овај финални тип зависних реченица према синтаксичком устројству врло близак волунтативним реченичним допунама⁹, што је логична посљедица њихове генетске и семантичке родности.

⁸ У реченичном комплексу с допунском реченицом волунтативног типа пропозитивни садржај је представљен као израз воље. „Волунтативним допунским структурама презентују се пропозитивни садржаји као изрази воље, жеље, хтења, намере и сл., независно од тога да ли се ови, условно речено, волунтативни импулси испољавају кроз захтеве (апелативе), забране (прохибитиве), дозволе (пермисиве), те савете (хортативе), као облике интерактивног деловања на саговорника, или пак остају као сегмент интелектуално-емотивног света носиоца презентујући се у евенуалној комуникацији као проста волунтативна констатација“ (Павловић 2009: 50).

⁹ Објема реченичним структурама исказује се пропозитивни садржај жеље, с том разликом што у реченичном комплексу са финалном клаузом дати садржај испуна истовремено и као жељени исход и као стимулатор радње надређене клаузе, док у сложеној реченици с волунтативним типом клаузе има статус простог предметног садржаја волунтативног глагола (Павловић 2009: 280). Оно што је овдје битно, истиче Павловић, јесте да те различите, условно речено, волунтативне импулсе (жеља, воља, хтијење, намјера који, иначе, представљају различите психолошке импулсе) језички обједињује формалносинтаксички исти тип реченичне допуне (Исто, 50, напомена 35).

Ни границе између намјерних и посљедичних реченица у литератури нису јасно постављене, тако да се та два типа реченица неријетко замјењују, из простог разлога што је ријеч о двјема синтаксичко-семантичким категоријама које је веома тешко разликовати и које се често појављују „амалгамиране“.¹⁰

Сложени везници финалне семантике појављују се као језичка средства помоћу којих се *да*-презентска клауза преводи из контекстуално условљених у контекстуално неусловљене јединице финалне семантике, дакле, као једно од средстава граматикализације финалности *да*-клаузе (једно од средстава граматикализације јесте потенцијал у функцији предиката субординиране клаузе). Постојање општефиналних (финално неспецификованих) сложених везника у језику (какви су нпр. *с циљем да, ради/ зарад/ по ради тога да*), с једне стране, омогућава „једнозначну финалну релацију и у свим оним случајевима гдје по семантичком суодносу клауза тај однос и није најјаснији“ (Ковачевић 1998: 103), док постојање сложених везника спецификоване финалне семантике (*с намјером/ у намјери да, с надом/ у нади да, са жељом/ у жељи да* и сл.), с друге стране, омогућава изражавање различитих семантичких нијанси финалности „која потенцира конативну мотивацију као основну семантичку компоненту“ (Исто, 98).

Као и већина других сложених везника у српском језику, и сложени везници финалног значења настали су у процесу повезничења замјеничких прилога или прилошких израза и општесубординацијског везника, с тим што је у њиховом формирању, за разлику од других семантичких типова, нпр. каузалног, гдје доминира употреба везничког елемента *што*, једино могућа употреба везника *да* због хипотетичног карактера намјерних реченица.

¹⁰ О неразликовању и мијешању намјерних и посљедичних значења и структура у преводима Новог завјета пише и И. Грицкат тврдећи да „Једнакост везника често спречава да се продре у прави смисао старих примера“ (2004: 64). Такође о интенционално-консекутивној оријентацији појединих везника (нпр. *jako da*) у старосрпској пословноправној писмености в. Павловић 2009: 291–292. Аутор констатује да „граница између намере, с једне, и последице у перспективи, с друге стране, тако је танана да није могла задржати флукуацију везничких средстава из једног у друго семантичко поље“ (Исто, 292). Врло детаљно о проблему разграничења намјерних и посљедичних реченица пише Л. Вукојевић (в. Вукојевић 2008: 92–97; 319–331; 235–238).

1. Сложени везници финалног значења настали у процесу удружења замјеничких прилога и општезависног везника да (зато да, стога да)

Чињеница да у процесу формирања сложених везника финалне семантике учествују и замјенички узрочни прилози (*зато, стога*) сасвим је обична уколико се има на уму да се намјерним реченицама исказује такав тип каузалности у којој једна од корелативних ситуација представља могући резултат друге, тј. да се надређеном клаузом исказује предуслов (претпоставка) који обезбјеђује и омогућује очекивани резултат (посљедицу), док се зависном финалном клаузом изражава стимуланс, потицај, мотив и могући резултат који се, дакле, очекује, претпоставља, предвиђа или прижељкује (Вукојевић 2008: 92–93). Како, дакле, финално значење увијек подразумијева узрочно¹¹, неки прилози и прилошки изрази у српском језику могу да се јаве не само у каузалној него и у финалној семантичкој вриједности¹², што значи да могу учествовати како у формирању сложених узрочних тако и у формирању сложених финалних везника¹³.

Тако су у процесу повезничења катафорски употријебљених замјеничких прилога *зато* и *стога* и општезависног везника *да* у српском језику настали сложени везници општефиналне семантике *зато да* и *стога да*:

У Босни, па пример, када своде младенце у ложницу, свекрва узме мушко дете те га на постељи младенаца три пута поваља, *зато да* би млада рађала синове (Ж. Требјешанин, ПД, АСК). — Слично сматрају и у Црној

¹¹ У вези са употребом узрочних намјесто циљних језичких средстава, Ковачевић наглашава да „циљ подразумијева узрочно значење, али не и обрнуто: сваки узрок не подразумијева циљ“ (Ковачевић 1988: 47).

¹² У савременом српском језику понекад се, као одлика регионалног начина изражавања, среће употреба приједлога *ради* у узрочним конструкцијама: *То се десило ради непажње возача* (Пипер 2005: 806). Догађа се и да се иста конструкција, због блискости узрочног и циљног значења, може тумачити и као циљна и као узрочна, при чему избор интерпретације не изазива никакве комуникацијске неспоразуме: *Отишла је на концерт ради тог певача* (Исто, 806). И Радовановић анализирајући интенционалне падежне конструкције с девербативном именицом запажа да је у свременом језику широко распрострањена „*međusobna semantička transgresija intencionalne padežne konstrukcije s predlogom radi i kauzalne s predlogom zbog*“ (Радовановић 1977: 150).

¹³ О кореферентском везивању зависне намјерне калузе за управну говори и С. Павловић (2009: 287), истичући да се у готово сваком шестом примјеру уз управну предикацију детерминисану намјерном реченицом уведеном везником *да* јављају кореференти *зато, ото, тога ради, сега ради* који могу успостављати релацију дате радње према претходном садржају, али и према намјерној реченици, јачајући при том синтаксичку кохезију реченичног комплекса и спецификујући и саму релацију корелативних радњи.

Гори, наиме, да не ваља децу љубити док спавају „**зато да** га не би наскоро мртва љубили“ (Ж. Требјешанин, ПД, АСК). — Многи то чине **зато да** би као слободни људи могли живјети ... (ВСК, ЦГ). — *Vajazit mu plaća veliku sumu za Džemovo izdržavanje, u stvari **zato da** Džema ne pušta i ne predaje drugom* (И. Андрић, ПА, КССЈ). — *Pre dve godine, odmah posle velike Napoleonove pobjede u Pruskoj, Davil je napisao poemu "Bitka kod Jene", možda upravo **zato da** bi, slaveći neograničeno pobjednika cara, ućutkao u sebi sumnju i razagnao strah* (И. Андрић, ТХ, КССЈ). — *Činilo mu se da je njegov brat Vuk morao da ode, da je ona morala da oboli i propadne, samo **zato da** bi on mogao, na kratko vreme, da je se nauživa* (М. Црњански, Сеобе, КССЈ). — *Ја то чиним, ваљда, **стога да** ти не би помислио: „А, сад се ућутао, сад ништа о њој не пише, знам ја шта ће то рећи!“*, јер таквог скептика као што си ти, мало је (Лазаревић, Швабица). — Један део текста гласи (у немачком преводу, који задржавамо **стога да** се не бисмо, преводећи с превода, и нехотице сувише удаљили од оригинала) овако: ... (В. Чајкановић, МРС, АСК).

Наведени примјери показују да је нужан услов стварању датих сложених везника контактна позиција катафорски употријебљеног замјеничког прилога *зато*, *стога* и општезависног везника *да*, при чему ваља истаћи да дати прилози своје семантичко пуњење добијају тек навођењем *да*-клаузе, која је њихов експликатор значења.¹⁴

Као и код свих сложених везника насталих по истом творбеном моделу, и у случају сложених намјерних везника тек постављањем зависне клаузе уведене датим везницима у препозицију у односу на главну можемо поуздано утврдити границу између ње и субординиране клаузе. На тај начин постаје јасно да ли је замјенички прилог интегрална компонента сложеног везника (тј. да ли је граница међу клаузама испред цијелог везничког склопа) или је структурни елемент управне клаузе (тј. да ли је граница међу клаузама између замјеничког прилога или субординацијског везника). У свим наведеним примјерима зависну финалну клаузу могуће је поставити у инверзиван положај, с напоменом да су у нашем корпусу ријетке потврде тако позиционираних финалних клауза, што значи да се врло ријетко истиче покретачки аспект интенционалне радње као предмета воље, односно жеље¹⁵:

¹⁴ Ово је супротно образложењу које налазимо код К. Милошевић (1986: 33–45) када говори специфичностима семантичких и синтаксичких околности под којима се реализује финални тип каузалности самјеравајући са њим комплексни исказ са концесивном клаузом. Исп. Милошевић (1986:35).

¹⁵ Постпозиција зависне намјерне реченице може се схватити „као израз синтаксичке верификације природног следа корелативних радњи — интенционална радња је увек циљ, односно крајња тачка ка којој је усмерена реализација циљно управљене радње и која, по логици ствари, следи управљеној радњи“ (Павловић 2009: 286), док се „Препонованошћу зависне реченичне структуре преферира се покретачки аспект интенционалне радње као предмета воље, односно жеље“ (Исто, 290).

... свекрва узме мушко дете те га на постељи младенаца три пута поваља, **зато да** би млада рађала синове[→ **Зато да** бимлада рађала синове, свекрва узме мушко дете те га на постељи младенаца три пута поваља]. — ... да то [они] чине **стога да** би она била сасвим слободна... [→ **стога да** би она била сасвим слободна, [они]то чине].

Од ових ваља разликовати примјере у којима се у контактном положају с везником **да** нашао анафорски употрејебљен замјенички прилог:

(...али они су долазили и одлазили, показујући за време свог боравка у овим странама лице час притворног пријатеља, час препреденог непријатеља, а владика је остајао, увек у новим искушењима и све са новим бригама.) Трудио се **стога** да стекне њихову наклоност, ... (М. Пантић, КЦГБК). — Али је он знао, и памтио, какве су све несреће и колики “разури” долазили његовом народу с турским упадима и свим својим силама старао се **стога** да их избегне и спречи, кад год му је то било могућно (М. Пантић, КЦГБК). — Нужно је **зато** да основни језички проблеми буду јасни што ширем кругу политичара, да они судјелују у дебатама и у обликовању рјешења (Б. Брборић, ОЈР).

Постављањем замјеничког прилога у иницијалну реченичну позицију постаје очигледно да он у датом контексту функционише као супституент текста што му претходи, а да је субординацијским везником **да** уведена изрична, објекатска клауза:

Трудио се **стога** да стекне њихову наклоност, ... [→ **Стога** се трудио да стекне њихову наклоност, ...]

Као структурни елемент сложених везника овога типа у литератури се помиње и зависни везник **како**, тј. сложени везници **зато како** и **стога како** (Вукојевић & Худечек 2007). Међутим, ниједан примјер такве реченичне конструкције нисмо забиљежили у нашем корпусу текстова, изузев примјера у којима се прилози **зато** и **стога** налазе у контактном положају са лексемом **како**, при чему у реченици не функционишу као сложени везници:

И многе привела сам и чудим се сад **зато како** ме задржа море или земља пода мном не зину да ме живу прождере и у пакло сведе[→ ... и **зато** се сад чудим **како** ме задржа море...](М. Павић, Црни биво у срцу, АСК).

2. Сложени везници финалног значења настали преко прилошких израза

Будући да категорија финалности спада у ред категорија чије је значење неизразиво замјеничким прилозима, већи број сложених везника финалног значења настао је у процесу повезничења прилошког израза замјеничког или синтагматског типа и општесубординацијског везника *да* (*ради тога да, с циљем да, с намјером да* и сл.). Чињеница да је ријеч о прилошким изразима који чине малобројну, лексички и конструкционо ограничену скупину, битно утиче и на могућности богаћења система везника финалне семантике.

2.1. Сложени везници финалног значења настали преко замјеничких прилошких израза

Неколико је сложених везника општефиналног значења у српском стандардном језику у чијој творби учествују прилошки изрази приједлошко-замјеничког типа, и то прилошки израз *због тога* и прилошки израз са финалним значењем *ради/ зарад/ поради тога*.

Малобројност скупине сложених намјерних везника насталих по овом творбеном моделу директна је посљедица слабе заступљености, односно готово незнатног броја приједлошко-замјеничких прилошких израза са значењем финалности у систему финалних прилошких израза. Недостатак замјеничких прилога финалног значења језик је компензовао стварањем замјеничких прилошких израза приједлошко-замјеничког типа финалне семантике, који се у српском језику реализују по моделу *ради/ зарад/ поради* + генитив (Ковачевић 2007: 17):

Био једном један кинески цар који је желио да свекинеска историја почне од њега и ***ради тога*** је покушао да уништи све што је створено прије њега (Ковачевић 2007: 17, М. Шукало, Пукотина стварног, 2003: 43). — *Blagovremeno preduzimanje radnji na planu krivičnog gonjenja od strane državnog tužioca je veoma značajno, pa je radi toga predviđena mogućnost da i nadležni državni tužilac preduzme radnje kada postoji opasnost od odlaganja, ali o tome mora da obavijesti nadležnog državnog tužioca* (sr.wikipedia.org/sr/Javni_tužilac). — ***Poradi toga*** i ovo trpim, ali se ne stidim (www.biblesos.org). — Није важно ако умрете ***зарад тога***.

А управо су преко датих, катафорски употријебљених прилошких израза, у језику и формирани општефинални, тј. финално неспецификовани сложени везници, чија употреба омогућује једнозначну финалну интерпретацију сложене реченице.

2.1.1. Чињеница да прилошки израз *због тога* у српском језику може имати и финалну семантичку вриједност¹⁶ апсолутно је у складу са резултатима истраживања историјата форми за изражавање узрока и циља у различитим језицима¹⁷, које показује да су „циљне форме претходиле узрочним и да се узрок и циљ и дан-данас у великом броју језика изражавају истим типом конструкција, па и тамо гдје су нормативно строго одвојене узрочне од циљних конструкција“, што је управо случај и са савременим српским језиком, у којем, премда норма прописује употребу приједлога *због* само у узрочном, а приједлога *ради*¹⁸ само у циљном значењу, у готово свим функционалним стилевима ови приједлози се срећу и у узрочном и у циљном значењу (Ковачевић 1988: 44). Стога и није тешко објаснити појаву да дати замјенички прилошки израз партиципира у формирању сложеног везника финалне семантике.

Сложени везник *због тога да* настао је обједињењем катафорски употријебљеног узрочног замјеничког прилошког израза *због тога* и општезависног везника *да*:

Нисам отишао *због тога да* не разочарам своје раднике (Ковачевић 1998: 103, Недјеља, 4, 18. 3. 1990, 22). — У појединим развојним етапама ЕРQ упитника, делимично је финализирао поједине скале *због тога да* би их могао validirati i eksperimentalno proveriti (Ј. Мићић, Релације између спремности ...). — Та дистанца између њега и девојке, између њега и свих других била је неопходна *због тога да* би изнова могао да се приближава (Д. Звеквић-Душановић, СССМИ). — То је свакојачко једно *због тога да* би га лакше на мирење приволио, а друго да би од дотадашњег непријатеља начинио искреног пријатеља (ВСК, Срби сви и свуда, КИЈО).

Када је у питању фреквенција употребе сложеног везника *због тога да*, код Ковачевића (1998: 103) налазимо податак да је, као и сложени везник *зато да*, „чак и чешћи у употреби“ у односу на сложене везнике *ради тога*

¹⁶ Финално значење „увијек подразумејева узрочно или као конативно-мотивско или као значење вољног ефектора (јер су те узрочно-семантичке компоненте инхерентне свакој интенционалној дјелатности)“ (Ковачевић 1998: 103).

¹⁷ Поменуто истраживање обухватило је око 80 језика (Ковачевић 1988: 44, напомена 93).

¹⁸ О замагљивању важне семантичке дистинкције узрок–циљ проузрокованом мијешањем приједлога *због* и *ради* в. Ковачевић 1988: 47, Стевановић 1979: 248, Радовановић 1977: 150. У вези са употребом приједлога *због* у циљном значењу (у пр. типа *Урадио је то због Пере; Отпутовао је у Београд због испита*) И. Антонић (2005: 170) констатује да је „Модел с предлогом ЗБОГ место РАДИ у оваквим случајевима дуго сматран супстандардним. Данас је, међутим, веома раширен, и више му се не може оспоравати статус стандардне форме. Ипак, ваљало би га избегавати у оним доменама употребе стандардног језика који захтевају стилску перфекцију“.

да, *зарад тога да*, *поради тога да*, „ако се узме у обзир дистрибуција у свим функционалним стиловима“, што је у складу са резултатима анализе нашега корпуса.

Проблем одређивања нормативног статуса сложених финалних везника који у свом саставу имају замјенички прилог (*зато да*, *стога да*) или прилошки израз приједлошко-замјеничког типа (*због тога да*) помињу и аутори Вукојевић & Худечек (2007: 300–301), уз констатацију да граматике и нормативни приручници обично прописују употребу узрочних замјеничких прилога и прилошких израза у саставу сложених узрочних везника, а употребу приједлога *ради*, односно прилошког израза *ради тога* у саставу сложених намјерних везника. Аутори закључују да се семантички тип сложених везника у овом случају не да утврдити на основу тога што им је „jedna od sastavnica uzročni prilog ili prijedložni izraz, tj. namjerni prijedlog“, већ по томе што „uzročni složeni veznici imaju kao sastavnicu složenog veznika subordinator, što (u kombinaciji sa *zbog toga*, *stoga*, *uslijed*, *zato*, ali i s *radi*, *poradi*), a namjerni složeni veznici imaju kao sastavnicu složenog veznika subordinator *da* ili subordinator *kako* (u kombinaciji sa *zbog toga*, *stoga* i *zato*)“, при чему сматрају да, када је ријеч о сложеном узрочном везнику, предност, ипак, треба дати сложеном везнику са узрочном компонентом (тј. везницима *стога што*, *због тога што* и сл.) у односу на сложене везнике с финалном компонентом (нпр. *ради тога што*) (Исто, 300).

2.1.2. Реченичне структуре са финалном клаузом уведеном сложеним везником *ради тога да* адекватан су синтаксички облик када се у први план жели истаћи постављени (пројектовани) циљ као карика посљедња у финалном низу, уз напомену да је њихова појава врло ријетка у језику, сведена готово искључиво на публицистички и књижевноумјетнички стил:

Ето, зато, највише ради те своје мирноће, утишаности, *ради тога да*, кад тако остане сам, у постељи, може ако не заспи, мирно да мисли на сутрашњицу, како сутра да ради, пазари, па увече исто овако да лежи, одмара се; ето, зато је Младен био као што треба, свакад умерен, тачан, паметан (Б. Станковић, Газда Младен, 18, АСК). — Разуме се да је професор тада пустио у саобраћај главу овога Станка Милића, али не ради очигледне наставе, већ *ради тога да* нам зада страх, како не бисмо убудуће оштећивали школске инструменте, ... (Б. Нушић, Аутобиографија, 69, АСК). — Размислите поново: мајка и отац одступају с војском испред непријатеља кроз Арбанију само, како су говорили, *ради тога да* сачувају живот сина јединца (Д. Васић, Авети у лову, Сабране приповетке, 15, АСК). — ... то му је све требало *ради тога да* могне добити аустријско племство, титулу грофа: (...) (П. Кочић, Бошњаклук). — ... нитко није опазио да он јури тако брзо *ради тога да* га тко не претекне и не заузме наијистакнутије, могло би се рећи — краљевско

гнијездо, праву резиденцију (Ковачевић 1998: 103: Ј. Барковић, Мала Јалта, Просвјета, Загреб, 1974, 113)¹⁹.

2.1.3. Веома су ријетке потврде сложених намјерних везника у чијој се структури као обавезна компонента јављају замјенички прилошки изрази синонимни са прилошким изразом *ради тога* — *зарад тога* и *поради тога*. Ти сложени везници, стога, у језику и функционишу као стилски маркирана везничка средства, односно стилски маркиране варијанте везника *ради тога да*. Овдје наводимо неколико забиљежених примјера са интернета и из Корпуса савременог српског језика:

“DS neće odstupati od svojih ideja, **зарад тога да** bi na nekoj beogradskoj opštini formirala vlast”, rekao je gradonačelnik Beograda (www.rts.rs, 12.06.2009, КССЈ). — Postao sam deo sportske javnosti **зарад тога да** pokažem i iskažem sebe koliko i u sportu mogu i šta mogu (www.zfklavice.com/index.../1.../72-milan-popovi-interviju-za-na-sajt). — Nebojša Peruničić odlučio da odelo i aktašnu zauvek odloži i zameni farmerkama i metrom **зарад тога да** Beograđani konačno dobiju pravo mesto gde će ... (www.portal-srbija.com/kuca-i-basta/ramovi-uramljivanje/fabris-art/). — Nešto manja većina će prihvatiti da im se još više uzme **зарад тога да** im država obezbedi zdravstvenu negu i školovanje (bobanstojanovic.blogspot.com/.../nevladine-organizacije-i-tacka.html). — ... dobar za ovo radno mesto, a ukoliko uvidite da imam nekih nedostataka voljan sam da ih uklonim **зарад тога да** budem još bolji kao osoba, i kao radnik (poslovi.infostud.com/kako-su-dobili-posao/.../Prpratnopismo.doc). — I kad sam nakon skoro deceniju i po ponovo pažljivo iščitao Kulišićevu studiju **поради тога да** u njoj pronađem nešto s čime se ne slažem, ... , sa zadovoljstvom mogu da konstatujem kako mi se za to nije pružila nikakva šansa, ... (www.montenegro.org.au/predgovoretno.html). — Taj neobičan pothvat uradio je **поради тога да** bi se popeo na neku Golgotu i da tamo zbog nečega nastrada (www.calameo.com/.../000516995f77b52c5ae...).

2.2. Сложени финални везници настали преко прилошких израза синтагматског типа

У систему сложених намјерних везника српског језика највише је оних који су настали у процесу повезничења катафорски употребљеног прилошког израза синтагматског типа, уз обавезно елидирање демонстра-

¹⁹ У раду Л. Вукојевића и Л. Худечек (2007: 300) међу сложеним везницима финалног значења наводи се и везник настао у процесу обједињења прилошког израза *ради тога* и везничког елемента *како* : *To su iskoristili stranački zagrijani lektori i neki jezikoslovci da se, iako hrvatski, očito samo radi toga kako bi se umjetno stvorile razlike i tamo gdje ih leksički nema*, међутим, у нашем корпусу нисмо регистровали ниједан примјер.

тивне замјенице у улози детерминатора, и општезависног везника *да*. У њима се као носиоци категоријалне семантике појављују апстрактне лексеме финалног значења (*циљ*, *намјера*, *жеља*, *нада* и сл.), захваљујући којима дати сложени везници функционишу или као индикатори општефиналног типа значења или, пак, као једнозначни показатељи специфичне финалне семантике.

2.2.1. Сложени везници општефиналне семантике

Сложени везник *с циљем/ у циљу да* настао је у процесу срастања синтагматског прилошког израза општефиналног значења у инструменталној (*с тим циљем*) или локативној падежној форми (*у том циљу*)²⁰ и општезависног везника *да*, уз обавезну редукцију катафорског замјеничког елемента, који се у саставу датог прилошког израза налази у улози конгруентног атрибута. На генеративно поријекло датог везника управо указују сљедећи примјери забиљежени у анализираном језичком материјалу, у којима се у контактної позицији нашао дати прилошки израз (*с тим циљем*, *у том циљу*) и везник *да* (*с тим циљем/ у том циљу да* → *с циљем/ у циљу да*):

NUNS Newsletter pokrenut je upravo s tim ciljem da [→ с циљем да] podignemo stepen međusobne informisanosti i stavimo vam na raspolaganje saznanja koja će vam biti od koristi u radu (nunsnewsletter.blogspot.com/, 7.2.2012).

Za njih, svet je morao biti stvoren s tim ciljem da[→ s ciljem da] bude savršen, lep i koristan(sh.wikipedia.org/wiki/Filozofija_u_tragičnom_razdoblju_Grka, 7.2.2012).

Наведени примјери и њихове трансформације упућују на то да је до стварања сложеног везника *с циљем да/ у циљу да* практично дошло срастањем апстрактне лексеме *циљ* (у инструменталном или локативном приједлошко-падежном облику), која је једнозначни индикатор финалне категоријалне семантике²¹, односно која омогућава „једнозначну финалну

²⁰ Говорећи о конструкцијама с предлозима и предлошким изразима с циљним као основним значењем, Пипер истиче изразиту стилску маркираност оних које у свом саставу имају приједлошке изразе типа *у циљу/ с циљем* + генитив, које су одлика административног, односно друштвено-политичког и стручног начина изражавања (Пипер 2005: 807), а затим констатује да у зависносној реченици израз *с циљем* улази у састав везничких израза уводећи циљну клаузу, нпр. *Они су дошли с циљем да се помире*“ (Исто, 809).

²¹ Сложени везник *с циљем да*, као равноправно остварљив с конкуретном везничком могућношћу *да*, помиње и у Радовановићевој студији (1977: 81–87), констатујући да се дати сложени везник појављује у дубинској структури као сигнал

релацију и у свим оним случајевима гдје по семантичком суодносу клауза тај однос и није најјаснији“ (Ковачевић 1998: 103). Стога не изненађује чињеница да је употреба датога везника најучесталија у специјалним стилевима стандардног српског језика, чија је важна одлика управо експлицитно исказивање значења, за разлику од књижевноумјетничког стила у којем је појављивање овог сложеног везника изузетно ријетко:

Иначе, изградња овог мистериозног хотела започета је 17. августа 1995, *с циљем да* се направи репрезентативни објекат за ловни туризам (Глас јавности, 10.2.2003). — Стога је недавно у Шведској формирана Комисија за истину *са циљем да* утврди околности које окружују досијее око 100 000 особа који су чувани у државним архивама (НИН, 2746, 28.8.2003). — Јединице локалне самоуправе дужне су да предузму мере *с циљем да* се физичка средина, зграде, јавне површине и превоз учине приступачним особама са инвалидитетом (ЗСДОИ, чл. 33). — *У циљу да* саобразе напоре за одржавање мира, обе уговорнице саветоваће се у спољној политици која се односи на њихове односе са Мађарском или Бугарском (Југославија 1918–1984, 159, чл. 4). — Често се у литератури и поминје појам коначног низа, *и циљу да* се постојећа слика повеже са нововуvedеним појмом, иако ово није у сагласности са дефиницијом низа (Ј. Татар, НОНМ). — За овај мотив он налази пуно паралела, јер је веровање да божанство путује, прерушено у просјака, *у циљу да* испита људску побожност и морал, било опште код свих примитивних народа (Ј. Пеђеп, СЈ). — Припалjuje cigaretу и гледа га оним погледом са којим му је изрицао партијску казну због левићарског застранивања и подметања летака неким плашљивим интелектуалцима, *с циљем да* им летке нађе полиција и батинама «револуционаше» те «треле опортунисте» (Д. Ћосић, Отпадник). — Или биh рекао друкчије, са другом намером, *с циљем да* се заштити углед нашег реда (М. Селимовић, Дервиш и смрт).

Субординирана клауза уведена сложеним везником *с циљем/у циљу да* својим семантичким садржајем реферише о предикацији чија реализација представља циљ предикације означене надређеном клаузом.²²

интенционално значења субординиране клаузе умјесто одговарајућег површинског приједлошког рјешења — „Umesto površinske padežne konstrukcije sa deverbativnom imenicom u dubinskoj strukturi ovakvih iskaza rekonstruiše se intencionalna subordinirana klauza tipa *S ciljem da* или *Da* (у другом случају обавезна је и реализација предикације у облику потенцијала)“ (Исто, 81).

²² Међу „везничке скупине“ с намјерним значењем аутори Вукојевић & Худечек (2007) убрајају и везник у *циљу што*. У нашем корпусу нисмо забиљежили ниједан примјер таквог везничког средства, а у Корпусу савременог српског језика, у текстовима публицистичког функционалног стила, регистровали смо само примјере у којима конструкција у *циљу што* и нема статус везника, што доказује могућност испуштања елемента *што* без последица на структурном плану синтаксичке конструкције у којој се појављује: ... „и циљу што[→ у циљу] *бржег изласка из кризе, предлажем за вd председника Драгана Капићића*,... (Политика, 5.7.2001, КССЈ). — *У циљу што*[→ у

2.2.2. Сложени везници спецификоване финалне семантике

Као продукт настојања да се у језику створе средства која би имала улогу изражавања различитих семантичких нијанси финалности створени су сложени везници у чијој творби учествују лексеме конативне семантике (*намјера, жеља, нада, настојање, тежња* и сл.). Тако су у српском језику, у процесу обједињења катафорски употријебљеног синтагматског прилошког израза (*с том намјером, с том/у тој жељи да, с томнадом/у тој нади, у том настојању*) и општезависног везника *да*, уз обавезно елидирање демонстративне замјенице у функцији детерминатора из структуре прилошког израза [*с том намјером/у тој намјери да* → *с намјером/у намјери да, у тој жељи/с том жељом да* → *у жељи/са жељом да, у тој нади/с том надом* → *у нади/с надом да, у том настојању да* → *у настојању да*] настали сложени везници са именичком лексемом спецификоване финалне семантике, у инструменталној или локативној предлошко-падежној форми:

За своја путничка писма из Швајцарске рекао је Ненадовић 1852. у Шумадинци: „Ова путничка писма нису писана с том намером да [→ *с намером да*] се игде печатају, ...“ (Скерлић, ИНСК). — У тој жељи да [→ *у жељи да*] bude већно mlada, она је у konstantnom regresu i zastareva zato што је

циљу] *efikasnijeg obavljanja aktivnosti vezanih за zaključivanje kupoprodajnih ugovora, molimo građane да са собом понесу потврду о konkurisanju, ...* (4. poli000826.txt:). Из наведених примјера јасно је да је ријеч о падежним конструкцијама с девербативном именицом у функцији кондензатора финалног реченичног значења у *циљу* (*у сврху*) + $N_{Dev(Gen)}$. У дубинској структури ових конструкција могуће је реконструисати финалну субординирану клаузу типа *с циљем/ у циљу да*: ... „*у cilju што бржег изласка из кризе, predlažem за vd председника Dragana Капиčićа*“... [← *С циљем/ у циљу да се што брже изађе из кризе*] — *У cilju што ефикаснијег обављања активности vezanih за zaključivanje kupoprodajnih ugovora, molimo građane да са собом понесу потврду о konkurisanju* [← *С циљем/ у циљу да се што ефикасније обаве активности везане за закључивање купопродајних уговора*]. Из наведених примјера јасно је да је ријеч о падежним конструкцијама с девербативном именицом у функцији кондензатора финалног реченичног значења у *циљу* (*у сврху*) + $N_{Dev(Gen)}$. У дубинској структури ових конструкција могуће је реконструисати финалну субординирану клаузу типа *с циљем/ у циљу да*: ... „*у cilju што бржег изласка из кризе* [← *С циљем/ у циљу да се што брже изађе из кризе*] — *У cilju што ефикаснијег обављања активности vezanih за zaključivanje kupoprodajnih ugovora*... [← *С циљем/ у циљу да се што ефикасније обаве активности везане за закључивање купопродајних уговора*]. Лексема *што* у конструкцији у *циљу што* није везнички елемент. Употријебљена испред компаративне придјевске лексеме као детерминатора девербативне именице у функцији реченичног кондензатора, она казује да се нереченична предикација има реализовати с највишим могућим оствареним степеном особине изражене придјевском лексемом (која ту особину означава): у *циљу што ефикасније борбе, у циљу што слободније размене* и сл.

realnost TV, kao dominantnog mas-medija, uvek na strani vladajuće ideologije pa samim tim konzervira tu ideologiju (www.politika.rs/rubrike/intervjui-kultura/t41809.lt.html, 7.2.2012) и сл.

Разматрајући критеријуме које везничка скупина мора испуњавати, истичући при том да она мора бити увијек замјењива простим везником, а да се при том не мијења значење реченице, због чега долази до мањег или већег степена десемантизације пунозначне лексеми у њеном саставу, односно до фразеологизације везничке скупине, аутори Вукојевић, Худечек (1997: 306–307) овај тип везничких средстава, према степену проведене фразеологизације, сврставају у нефразеологизирани везнике (у циљу да, са жељом да, с наком да, с тежњом да, уз настојање да).

О финално једнозначним спојевима (с намјером да, у намјери да, намјеравајући да, с надом да, у нади да, надајући се да, са жељом да, у жељи да, желећи да, у настојању да и настојећи да) пише Ковачевић (1998: 97–99) и каже да уколико се „наведени везнички спојеви схвате као сложени везници, онда њима уведена финална клауза нема више допунску, него обавезно одредбену функцију“. Сем финалним везничким спојевима, овај тип везничких средстава Ковачевић назива и сложеним финалним конструкцијама, али и сложеним везницима којима се, због постојања већег броја лексеми конативне мотивације што учествују у њиховој творби, омогућава изражавање различитих семантичких нијанси финалности, али и употреба футурских облика у предикату финалне клаузе.

Зависном клаузом уведеном неким од датих сложених везника, експлицирањем лексичког значења везника садржаног у лексеми категоријалне семантике, обилежава се: да је поступак или акција која се има предузети резултат унапријед смишљене, дакле, свјесне одлуке (*с намјером да, у намјери да*); потреба да се зависном финалном клаузом, чије реализовање представља циљ управне предикације, нагласи чињеница да се њоме идентификује ситуација која је израз воље или хтијења носиоца ситуације означене надређеном клаузом (*са жељом да, у жељи да*); садржај који носилац ситуације означене надређеном клаузом прижељкује, очекује и за који вјерује да ће се испунити као циљ те управне предикације (*с надом да, у нади да*); да је ситуација означена надређеном клаузом израз труда и улагања напора од стране носиоца те ситуације како би дошло до реализације садржаја зависне клаузе (*у настојању да*); ситуација која је израз стремљења, управљености мисли и жеља носиоца ситуације у надређеној клаузи ради остварења предикације зависне клаузе (*с тежњом да, у тежњи да*):

Он је сахрањен у манастирској цркви, и како је његов гроб у и онако тијесној цркви заузимао много мјеста, то га приликом оправке цркве отворе 18. октобра 1834. године **у намјери да** кости владичине пренесу на друго

мјесто (ВСК, ЦГ). — Магарашевић је тај пут чинио *са намером да* испита старе споменике, али у интелигентној љубави према Србији он је посматрао и описивао цео живот у земљи, ... (Ј. Скерлић, ИНСК, АСК). — У току целог свог рада он је прикупљао етнографску грађу *с намером да* опише “обичаје, сујеверје, митологију и домаћи живот српског народа” (Ј. Деретић, КИСК). — Тамо га је нашао С. Вуловић, и са њега начинио копију, *у намери да* га штампа у књижици Dviје poslanice Zadarskog prabiskupa Vicka Zmajevića Peraštanina (М. Пантић, КЦГБК). — За случај да Мађарска или Бугарска неизазване нападну свака за себе или заједно једну од уговорница *у намери да* преокрену поредак утврђен уговорима трианонским или нејским, уговорене стране су се споразумеле да притекну у помоћ једна другој за одбрану а према чл. 2 (Југославија 1918–1984, 159). — О, има много! — слагах ја *с намјером да* коју ријеч више од њега извучем (П. Кочић, Истините мејданције). — Да — рекох и устадох *с намером да* упалим светло, али ме он покретом руке задржа (Б. Шћепановић, Крик, АСП). — Није узалуд Гете рекао: „Кад стојимо према класичкој старини и озбиљно је посматрамо *с намером да* се по њој образујемо, осећамо као да тек тада у ствари постајемо људи“ (Б. Брборић, ОЈР). — *У жељи да* добије социјалну помоћ, «неписмени» је смислио како пречицом да дође до зараде (Политика, 16.7.2006). — Његово величанство Краљ Грка и Његово Величанство Краљ Србије, *у жељи да* Уговор о савезу закључен између Краљевине Грчке и Краљевине Србије допуне војном конвенцијом, наименовали су у том циљу за своје пуномоћнике... (ЗДИСН, 379). — ... министар војени изјављује благодарност дарезљивом дародавцу Ђорђу Ружићу, механцији, на учињеном поклону, *са жељом да* се хиљаде такви грађани и синови ове земље (С. Сремац, Лимунација у селу, АСК). — Они који су одбијани, dolazili su ponovo *у nadi да* ће поправити своју двоструку бруку... (И. Андрић, Аникина времена, у: АР). — Ово изговара три пута, *с надом да* ће се лако породити (Ж. Требјешанин, ПД, АСК). — ... i okrenuli su se raznim religijama, *у nadi да* ће од њих добити неко прихватљиво тумачење (Д. Киш, Горки талог искуства). — ... радио сам нешто друго *у настојању да* сачувам себе и достојанство своје основне професије (НИН, 2898, 14.7.2006). — Andrić, *у настојанју да* осмисли историју, stvara pripovedачке forme koje su amalgam činjenica i neograničenog razmaha mašte: pletivo priče iz jednog je komada, spojevi su nevidljivi (Д. Киш, Живот, литература).

Елидирањем приједлошко-надежне конструкције из везничке структуре не само да би се изгубила семантичка нијанса финалности њоме исказана (а која потенцира конативну мотивацију као основну семантичку компоненту) већ би у појединим случајевима био измијењен семантички и функционални статус зависне клаузе или би, пак, реченични комплекс у чијем се саставу налази финална клауза био обесмишљен:

Uprisiću ga u subotičku bolnicu odakle ti ponovo polazi za rukom da pobjegne, u nameri da dospe do peštanske klinike Moravčik [→ ... odakle ti ponovo polazi za rukom da pobjegne, **da** dospe do peštanske klinike Moravčik] (Д. Киш, Складиште). — *Међутим, у намери да створимо чврсту основу за нашу коначну оцену, одлучили смо да Летопис не буде једини (индиректни) извор у анализи проблема рецепције Краткојег изјасненија Господских и Богородичних некторих праздников* [→... одлучили смо да Летопис не буде једини (индиректни) извор у анализи проблема рецепције, **да** створимо чврсту основу за нашу коначну оцену](Р. Ераковић, <http://www.uns.ac.rs/sr/doktorske/javniuid.htm>). — *Умало да похвата, у намери да спасе Милоша, који је био талац Сулејман-паше Скопљака у Београду, сопствене госте у сопственој кући и да их преда Турцима* [→ Умало да похвата сопствене госте у сопственој кући и да их преда Турцима, **да** спасе Милоша, који је био талац Сулејман-паше Скопљака у Београду](С. Велмар-Јанковић, Улица Господар-Јованова, АСП). — *Његово величанство Краљ Грка и Његово Величанство Краљ Србије, у жељи да Уговор о савезу закључен између Краљевине Грчке и Краљевине Србије допуне војном конвенцијом, наименовали су у том циљу за своје пуномоћнике...* [→ *Његово величанство Краљ Грка и Његово Величанство Краљ Србије, **да** Уговор о савезу закључен између Краљевине Грчке и Краљевине Србије допуне војном конвенцијом, наименовали су у том циљу за своје пуномоћнике...]. — *Ово изговара три пута, с надом да ће се лако породити* [→*Ово изговара три пута, **да** ће се лако породити]. — *Они који су одбијани, долазали су поново у нади да ће поправити своју двоstruku бруку...* [→*Они који су одбијани, долазали су поново **да** ће поправити своју двоstruku бруку...].

Као што показују изведене трансформације наведених примјера, кад год зависна клауза није у контактної позицији са главном или када је интерполирана у структуру главне, употреба сложеног везника доприноси бољем, кохерентнијем структурисању развијеног реченичног комплекса. Употреба сложеног везника није условљена искључиво потребом за што прецизнијим исказивањем спецификоване финалне семантике, већ неријетко и конструкцио-стилистичким разлозима.

У реченицама са сложеним везником *с надом да/ у нади да* није могуће изоставити приједлошко-падежну конструкцију, а да при том реченица остане смислена. Замјена сложеног везника простим везником *да* захтијевала би измјену глаголског облика у функцији предиката (*Ово изговара три пута, с надом да ће се лако породити* → **Ово изговара три пута, да ће се лако породити* → *Ово изговара три пута да се лако породи/ да би се лако породила*.)²³

²³ Важно је скренути пажњу и на оне примјере у којима је контактна позиција приједлошко-падежне конструкције и везничког елемента *да* условљена (стил-

Могућност замјене споја именичке лексеме и општезависног везника *да* простим везником доказује њихову везничку улогу у наведеним реченицама. Сложени везник, чије значење одговара значењу везника финалне семантике, само је наоко плеонастичан. Његова дјелимична плеонастичност у функцији је прецизирања везничког значења²⁴.

Када је у питању функционалностилска репартиција ових сложених везника, можемо констатовати да је сложени везник *с намјером да* заступљен у готово свим функционалним стиловима, за разлику од осталих сложених везника творених према датоме моделу, чија функционалностилска дистрибуција у првome реду зависи од семантике именичке лексеме у њиховом саставу, па је, рецимо, употреба сложеног везника *са жељом/у жељи да*, доминантнија у књижевноумјетничким текстовима него у научним, док је, с друге стране, у научним текстовима доминантнија употреба сложеног везника *у настојању да*. Веома се ријетко појављују реченичне структуре са сложеним везником *са тежњом да/ у тежњи да*, а готово сви забиљежени примјери поријеклом су из из научног у публицистичког стила.

Сем у приједлошко-падежној инструменталној или локативној форми, лексема конативне семантике у саставу сложеног финалног везника може бити и глаголска, реализована у облику глаголског прилога садашњег — *намјеравајући да, желећи да, настојећи да, тежећи да, надајући се да*, али могућност дисконтинуиране реализације глаголског прилога и везника *да*, односно могућност да се међу њима појаве и други конституенти, доводи у питање њихов везнички статус:

Неколико пута се враћала кући и пела уз степенице, **настојећи да** у себи распали наду („Фред? Фред!?“) као што човек по трећи и по пети пут покушава да укреше упаљач [→ Неколико пута се враћала кући и пела уз степенице, **настојећи**, као што човек по трећи и по пети пут покушава да укреше упаљач, **да** у себи распали наду] И. Андрић, Летовање на југу, АСП). — Аустрија је то исто тражила за балканске католике, **тежећи да** православни живаљ поунијати и однароди [→ Аустрија је то исто тражила за балканске католике, **тежећи**, као и обично, **да** православни живаљ поунијати и однароди] (М. Павић, Класицизам). — **Желећи да** продремо у дубину феномена о којима је реч, уложилисмо значајан напор на испитивању и уста-

ски маркираним) редом ријечи у зависној клаузи, као што је то случај у сљедећој реченици у којој спој *с надом да* нема улогу сложеног везника, што постаје очигледно премјештањем приједлошко-падежне компоненте: *Тек онај трећи пут са раскрснице, на којој смо стекли увид у сопствену слабост и апсурдност даљег неговања гордог надимања увек и свагда оскудног знања и почетак истинске скромности, из које сада можемо с надом да се обратимо Богу* [→ ... из које сада можемо **да** се обратимо Богу *с надом* // ... из које сада *с надом* можемо **да** се обратимо Богу].

²⁴ Подробније о овоме в. Ђуркин 2011.

новљавању структуралних и функционалних веза [→ **Желећу**, по природи ствари, **да** продремо у дубину феномена о којима је реч, уложен је значајан напор на испитивању и установљавању структуралних и функционалних веза] (Б. С. Јевтић, МСП).

2.2.3. *Сложени везници са значењем сврхе (намјене) (у сврху/са сврхом да)*

Сложени везник у *сврху/са сврхом да* једно је од језичких средстава, поред приједлошких израза у *сврху/са сврхом* и преко њега творених упитних прилошких израза у *коју сврху/ са којом сврхом*, односно анафоричких израза у *ту сврху/ са том сврхом*, која су због лексичке семантике именице која се налази у њиховом саставу предодређена за исказивање значења сврхе (намјене). Дати сложени везник настао је као резултат у процесу повезничења прилошког израза синтагматског типа *с том сврхом/ у ту сврху* и општезависног везника *да*, уз обавезну редукцију катафорски употријебљене демонстративне замјенице [*с том сврхом/ у ту сврху да* → *са сврхом/ у сврху да*]:

U književnosti su nam književna merila osnovna, i knjiga je sasvim vešto napisana s tom svrhom da [→ *sa svrhom da*] *uzbudi, iznenadi, uznemiri i, po mogućstvu, pruži katarzu* (arh-defekt.blogspot.com/2010_02_01_archive.html).

Сви забиљежени примјери овог сложеног везника углавном воде поријекло из специјалних функционалних стилова, прије свега из административно-правног и научног стила:

Дакле, одређеним територијалним колективитетима дато је самоу-правно право **са сврхом да** служи остварењу и права грађанина (Ковачевић 1998: 108, Ослобођење, 15060, 25.5.1990, 14). — Interna revizija je aktivnost koja pruža nezavisno objektivno uveravanje i savetodavna aktivnost, **sa svrhom da** doprinese unapređenju poslovanja organizacije; ... (Закон о изменама и допунама закона о буџетском систему, КССЈ). — Nove odredbe **sa svrhom da** usklade uslove ograničavanja prolaza vozila koja transportuju opasne terete kroz drumske tunele, uključene su u ovu verziju (Закон о потврђивању европске конвенције ..., КССЈ). — Међутим, свака страна уговорница може поводом ове одредбе дати изјаву у вези са конфискацијом прихода остварених пореским деликтима искључиво **у сврху да** себи омогући да конфискује ту имовину, на националном нивоу и кроз међународну сарадњу, ... (5. 487-09.txt., КССЈ). — **У сврху да** се искористи добра воља прикупљених добровољца, понудиће се savezничкој Врховној команди да она ову skupину добровољца преузме у своју војску ... (Записници са седница Министарског савета Краљевине Југославије, КССЈ) — Ако неко намерава да отвори прозор више куће свог суседа, може то учинити једино **у сврху да** би добио

svetlost (Калић, Срби у позном средњем веку, КССЈ). — Prema tome, slavni sude, za pojam svodstva zahtijeva se aktivno djelovanje okrivljenog u pravcu utjecanja bilo riječima bilo kojim drugim prikladnim sredstvom na žensku osobu **sa svrhom da** istu nagovori na vršenje bluda sa izvjesnim konkretnim muškarcem (Велике адвокатске одбране, КССЈ).

Међутим, и поред постојања побројаних језичких средстава, на језичком плану није дошло до формалног конституисања намјене као посебне језичке категорије, већ се у језику и даље за изражавање значења намјене користе првенствено финалне форме, и обрнуто, примарно намјенске конструкције употребљавају се за обиљежавање намјере, чему је главни узрок „сама семантика намјене, која је, заправо, стална апстрахована намјера, одвојена од свог покретача и пренесена на продукт његове активности“ (Ковачевић 1998: 109). Поистовјештавање значења именичких лексема *сврха* и *циљ* у језичкој пракси осујетило је функционисање сложеног везника у *сврху да / са сврхом да* као једнозначног, контекстуално неусловљеног, семантички специјализованог везничког средства (за исказивање значења намјене) у систему сложених везника српског језика.²⁵

3. Сложени везници финалног значења настали преко анафорске употребе релативне замјенице што

Специфично мјесто у систему сложених финалних везника заузима везничка конструкција творена у процесу обједињења приједлошког израза општефиналне семантике (у *циљу*) и генитивног облика анафорске релативне замјенице *што* — у *циљу чега*. Појава овог сложеног везника везује се за текстове публицистичког и научно-популарног стила и настала је као резултат потребе за различитом перспективизацијом садржаја клауза, која је обрнута од перспективизације садржаја што је задаје семантички еквивалентан сложени везник у *циљу/с циљем да*:

На практичан начин настојимо приближити ову тему учесnicima seminara, **u cilju čega** navodimo i nudimo praktične savjete o mogućim spornim situacijama [→ Navodimo i nudimo praktične savete **u cilju da** na praktičan način približimo ovu temu učesnicima seminara](www.cfks.info/index0421.html?option=com_content...id...). — U Penzijskom rezervnom fondu (PREF) RS kažu da je ovo

²⁵ За разлику од значења намјене, значење намјере не садржи инструменталну компоненту типа 'бити у функцији чега', али посједује елемент планираног остварења циља. У случају циљних конструкција са значењем намјере у фокусу је планираност циљне ситуације (Пипер 2005: 809). О семантичком диференцирању конструкција са значењем намјене и конструкција сафиналним значењем в. Ковачевић 1998: 108.

nastavak njihovih aktivnosti na restrukturiranju portfelja, **u cilju čega** su u dosadašnjem dijelu godine na prodaju iznijeli akcije u 186 preduzeća ... [→ У dosadašnjem dijelu godine na prodaju iznijeli akcije u 186 preduzeća **s ciljem da** se nastave aktivnosti restrukturiranja portfelja](www.capital.ba/u-ponudi-akcije-u-17-preduzeća/). — Iako opština ima reputaciju pretežno zaboravljenog dela Londona, u toku su napori da se poboljša kvalitet života njenih stanovnika **u cilju čega** je renoviran niz parkova i drugih zelenih površina[→ Renoviran niz parkova i drugih zelenih površina **u cilju da** se poboljša kvalitet života njenih stanovnika] (sr.wikipedia.org/sr-el/London_Borough_of_Bexley).

Наведени примјери и њихове трансформације показују да је ријеч о везничком средству којим се обиљежава исти тип семантичке релације као и сложеним везником у *циљу/с циљем да*, с том разликом што употреба сложеног везника у *циљу чега* условљава обрнут распоред садржаја клауза. Захваљујући релативном замјеничком елементу *што*, сложеним везником у *циљу чега* говорно лице упућује на антецедентни садржај у структури зависносложене реченице (односна замјеница *што* анафорички је супституент претходећег реченичног садржаја), што значи да дати сложени везник припада скупини релативних везничких средстава и да зависна клауза увијек мора бити у постпозицији у односу на главну. При том, за разлику од већине релативних везничких средстава, овај сложени везник у структури надређене клаузе нема свој лексички или синтагматски корелат. Његова појава анализира да је ријеч о структурно отвореном типу зависносложене реченице.

5. Закључак

Будући да је општезависни везник *да*, као најфреквентније конективно средство финалних зависнослжених реченица, недистинктиван не само у погледу разграничења финалних према другим семантичким типовима клауза већ и у погледу изражавања различитих семантичких подтипова (или различитих семантичких нијанси) финалности, у савременом српском језику, првенствено у окриљу његових специјалних функционалних стилова, настали су сложени везници финалне семантике као једнозначни, контекстуално неусловљени номинатори семантичке релације финалног типа међу клаузама.

С обзиром на то да је финалност категорија хипотетичког карактера, не изненађује чињеница да у стварању датих сложених везника учествује искључиво општезависни везник *да* као везник којим се у српском језику изражавају хипотетички садржаји.

Један дио сложених везника финалног значења настао је у процесу срastaња катафорски употријебљеног замјеничког прилога (*зато, стога*) или прилошког израза приједлошко-замјеничког типа (*због тога, ради тога, зарад тога, поради тога*) и општезависног везника *да*. Такви су у српском језику сложени везници општефиналног значења *зато да, стога да, због тога да, ради тога да, зарад тога да, поради тога да*, с напоменом да су међу њима најфреквентнији *због тога да* и *ради тога да*, док се везници *зарад тога да* и *поради тога да*, као стилски маркиране варијанте сложеног везника *ради тога да*, врло ријетко срећу.

Другу скупину чине сложени финални везници настали у процесу обједињења синтагматског прилошког израза са именичком лексемом финалне семантике (*циљ, намјера, жеља, нада, тежња, настојање, сврха*), као семантичким центром, и катафорском демонстративном замјеницом *то* (најчешће у инструменталној, локативној и, рјеђе, акузативној падежној форми) у улози конгруентног атрибута, и општезависног везника *да*, уз обавезну редуцију демонстративног замјеничког елемента као комуникативно редуваног (*с тим циљем/ у том циљу да* → *с циљем/ у циљу да, с том намјером/ у тој намјери да* → *с намјером/ у намјери да, с том жељом/у тој жељи да* → *са жељом/ у жељи да, с том тежњом/у тој тежњи да* → *с тежњом/ у тежњи да, с том сврхом/у ту сврху да* → *са сврхом/у сврху да* итд.).

Изузев сложеног везника *с циљем да/ у циљу да*, који је општефиналне семантике, и сложеног везника *са сврхом/у сврху да* са значењем намјене као примарним значењем које потиче од лексичке семантике именице у акузативној или инструменталној приједлошко-падежној форми, сви остали везници формирану према датоме моделу специјализована су везничка средства за исказивање специфичне финалне семантике (*с намјером/у намјери да, са жељом/у жељи да, с надом/у нади да, с тежњом/у тежњи да, у настојању да*). Захваљујући именичкој лексеми конативне мотивације у њиховом саставу, дати сложени везници у језику функционишу не само као једнозначни показатељи семантичког (финалног) типа релације међу клаузама већ и као везничка средства за изражавање различитих семантичких нијанси финалности, и то оне у којој је као основна семантичка компонента наглашена конативна мотивација (која је, иначе, једна од суштинских компоненти интенционалности).

Упркос формирању сложеног везника *са сврхом/ у сврху да* (као и приједлошких и прилошких израза с датом именичком лексемом као структурним елементом), на језичком плану није дошло до конституисања намјене као посебне језичке категорије, већ се дати сложени везник, сем у значењу намјене као свом примарном значењу, које проистиче из лексичке семантике именичке лексеме *сврха*, употребљава у реченичним конструкцијама са фи-

налним значењем (које је, иначе, семантичка компонента иманентна значењу намјене), и обрнуто, што је последица поистовјеђења значења именица *сврха* и *циљ* у српском језику.

И финална семантичка категорија спада у ред оних категорија за које је карактеристично и стварање сложених везника преко анафорски употребљене релативне замјенице *што* у генитивном падежном облику. Такав је у оквиру система сложених везника финалног значења сложени везник у *циљу чега*, настао као резултат потребе за различитом перспективизацијом садржаја двију клауза обрнутом од перспективизације коју задаје сложени везник *с циљем/у циљу да*.

Сложени везници финалне семантике присутни су у свим функционалним стиловима српског језика, али су најраспрострањенији у научном и публицистичком стилу. Најфреквентнији међу њима јесте сложени везник *с намјером/ у намјери да* (при чему је прва варијанта доминантнија). У поређењу с њим, употреба осталих сложених везника са лексемом конативне мотивације као интегралном компонентом (*жеља, тежња, настојање*) знатно је рјеђа и усаглашена је са иманентним карактеристикама функционалног стила, па је тако, рецимо, употреба сложених везника *са жељом/у жељи да*, доминантнија у књижевноумјетничким текстовима него у научним, док је, с друге стране, у научним текстовима доминантнија употреба сложеног везника *у настојању да*.

Такође је важно примијетити да је у свим стиловима учесталија појава сложених везника формираних преко синтагматских прилошких израза (*с намјером/ у намјери да, с циљем/у циљу да, у жељи да* итд.) од сложених везника творених преко замјеничких прилога (*зато да, стога да*) или прилошких израза (*због тога да, ради тога да, зарад тога да* итд.).

Изузетно је скроман репертоар сложених финалних везника у административно-правном функционалном стилу. Забиљежено је свега педесетак примјера, међу којима превласт има сложени везник *с циљем да/ у циљу да*. Поједини везници (или неке њихове варијанте) искључиво се или у већем броју појављују у старијим административним текстовима (*у намјери да, у жељи да*). Слаба распрострањеност сложених везника са значењем намјере у административном функционалном стилу, као и њихова жанровски условљена употреба (по правилу се појављују у извјештајима о раду одбора, уговорима, споразумима, ратификацији споразума и сл.), лако је схватљива уколико се имају на уму суштинске одлике комуникацијског процеса оствареног путем текстова датог стила, особито његовог законодавно-правног подстила.

Извори²⁶

АСК: Антологија српске књижевности, Учитељски факултет Београд, <http://www.uf.bg.ac.rs/>:

В. Чајкановић, МРС: Веселин Чајкановић, *Мит и религија у Срба*

Ж. Требјешанин, ПД: Жарко Требјешанин, *Представа о детету у српској култури*

Ј. Скерлић, ИНСК: Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*

Југославија 1918–1984:Б. Петрановић, М. Зечевић, *Југославија 1918–1984. (збирка докумената)*, Библиотека „Сведочанства“, Издавачка радна организација „Рад“, Београд 1985.

АСП: М. Јосић Вишњић, *Антологија српских приповедача XIX и XX века*, приређивачи електронског издања Knjizara.com и Alexandria studio (<http://www.aleksandrija.com/>).

Б. Брборић, ОЈР: Бранислав Брборић, *О језичком расколу (Социolingвистички огледи I)*, Београд, Нови Сад: ЦПЈ, Прометеј, 2000.

КССЈ: Корпус савременог српског језика (www.korpus.matf.bg.ac.rs)

Сабрана дела Данила Киша, интегрално електронско издање.

<http://www.rastko.rs/knjizevnost/>:

ВСК, Срби сви и свуда, КИЈО: Вук Стефановић Караџић, *Срби сви и свуда*, Извор: *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, у јерменској штампарији јерменскога манастира, Беч 1849.

ВСК, ЦГ: Вук Стефановић Караџић, *Црна Гора и Црногорци*, 1837.

Ј. Деретић, КИСК: Јован Деретић, *Кратка историја српске књижевности*

Ј. Ређеп, СЈ: Јелка Ређеп, *Сибињанин Јанко — Легенде о рођењу и смрти*

М. Пантић, КЦГБК: Мирослав Пантић, *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII*

П. Кочић, *Сабрана дјела Петра Кочића, I–IV*, интегрално електронско издање.

http://www.ivoandric.org.yu/html/andriceva_riznica.html:

И. Андрић, ТХ: *Травничка хроника*

И. Андрић, ПА: *Проклета авлија*

<http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/донети-закони.45.html>:

ЗДИСН: *Знаменита документа за историју српског народа 1538–1918*, приредили Дејан Микавица, Владан Гавриловић, Горан Васин, Филозофски факултет, Нови Сад 2007.

²⁶ Испод адресе сајта нису наведена сва дјела из којих смо ексцерпирани примјере, већ само она чији су наслови дати у тексту као скраћенице.

ЗКП – Законик о кривичном поступку

ЗСДОИ – Закон о спречавању дискриминације особа са инавалдитетом

ЦЕФТА 2006 – Закон о потврђивању споразума о измени и приступању споразуму о слободној трговини у централној Европи – ЦЕФТА 2006.

<http://www.uns.ac.rs/sr/doktorske/javniuid.htm>:

Б. С. Јевтић, МСП:Б. С. Јевтић, *Метода подстицања и спречавања у моралном васпитању деце и младих*, Нови Сад 2006.

Д. Звекић Душановић, СССМИ:DušankaZvekić Dušanović, *Sintaksičko-semantičke strukture modalnim indikatorom srpskom i mađarskom jeziku*, Novi Sad 2006.

Ј. Татар, НОНМ: Jelena Tatar, *Nizovi — obrada u nastavi matematike*, Novi Sad 2007.

<http://www.politika.rs/>

<http://www.gradjanski.rs>

<http://www.nin.co.rs>

<http://www.glas-javnosti.rs/>

Литература

Антонић 2005: И. Антонић, „Синтакса и семантика падежа“, у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, ЈБ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, у редакцији М. Ивић, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 119–300.

Антонић 2005: И. Антонић, „Синтакса и семантика падежа“, у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, ЈБ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, у редакцији М. Ивић, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 119–300.

Вукојевић & Худечек 2007: L. Vukojević, L. Hudeček, „Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina“, у: *Sintaktičke kategorije, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem*, у редакцији В. Куне, Осиек, Загреб: *Filozofski fakultet, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 283–333.

Вукојевић 2008: L. Vukojević, *Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku*, Загреб: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Грицкат 2004: И. Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Ђуркин 2012: В. Ђуркин, „Експресивне могућности сложених субординацијских везника у књижевномјетничком стилу“, у: *Зборник радова са VI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (29–30. X 2010)*, Књига I, Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности, уредник Милош Ковачевић, Крагујевац, ФИЛУМ, 129–138.
- Ковачевић 1988: М. Ковачевић, *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo: Svjetlost.
- Ковачевић 1998: М. Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд, Србиње: Рашка школа, Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
- Ковачевић 2007: М. Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Милошевић 1986: К. Милошевић, „Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује“, *Научни саставак слависта у вукове дане*, 15/1, Београд, МСЦ, 33–45.
- Павловић 2009: С. Павловић, *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Пипер 2005: П. Пипер, „Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика“, у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, у редакцији М. Ивић, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 575–982.
- Поповић 1977: Љ. Поповић, „Намерне реченице у функцији напоредних“, *Књижевност и језик*, 1, Београд, 154–163.
- Поповић 1979: Љ. Поповић, „Намерне реченице у функцији напоредних“, *Књижевност и језик*, 1, Београд, 154–163.
- Радовановић 1977: М. Radovanović, „Imenica u funkciji kondenzatora“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XX/1–2, Novi Sad, (1) 63–134, (2) 81–160.
- Силић & Прањковић 2005: Ј. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i viša sveučilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Стевановић 1979: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд: Научна књига.

Veselina V. Đurkin

SYSTEM OF COMPOUND FINAL CONJUNCTIONS IN SERBIAN

Summary

In this paper, basing ourselves on functional-stylistically heterogeneous corpus of texts, which date from the 19th century to the present, by applying the structural-semantic and functional-stylistic distribution methods, we analyzed compound conjunctions with final semantics. In the first segment of the analysis, we applied the structural criterion, i.e., the model for composition of compound conjunctions, extracting the following types of final conjunctions: 1) compound final conjunctions formed with pronominal adverbs (*zato da/stoga da*); 2) compound final conjunctions formed with adverbial expressions (pronominal and syntagmatic types: *radi toga da, zarad(i)/ poraditoga da; s ciljem/ u cilju da, s namjerom da, s nadom da, sa željom da, u svrhu da/ sa svrhom da*); and 3) compound final conjunctions formed with anaphorically used relative pronouns (*što u cilju čega*). Compound conjunctions of final semantics are present in all functional styles of the Serbian language, but are the most common in the scientific and publicistic/newspaper styles. The most frequent among these is the compound conjunction *s namjerom da*. In all functional styles, it is a considerably higher frequency of compound conjunctions formed with syntagmatic adverbial expressions than compound conjunctions formed with pronominal adverbs or adverbial expressions. Scarce is the number of compound final conjunctions in the official documents' style.